

Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Yayımlanmamış Bir Oyunu: *Meragalı Abdülkadir*

Zeki TAŞTAN*

ÖZ

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının önemli isimlerinden olan Sepetçioğlu, asıl ününü tarihi romanlarıyla sağlamasının yanında, tiyatrolar da kaleme almış bir yazardır. Birçok oyun yazan Sepetçioğlu'nun sadece *Köprü* (1969), *Son Bloklar* (1969), *Büyük Otmarlar* (1970), *Çardakçı Bakıcı* (1969), *Her Bizans'a Bir Fatih* (1972), *Yunus Emre* (1993) oyunları yayımlanmıştır. Sepetçioğlu'nun kaleme aldığı fakat bugüne kadar yayımlanmamış on tiyatrosu da bulunmaktadır. Bu oyunlardan biri de olayları, on dördüncü yüzyılın sonlarında ve on beşinci yüzyılın başlarında geçen *Meragalı Abdülkadir* dir. Üç perdeden oluşan oyun, Meragalı Abdülkadir adlı bir musikişinası konu almaktadır. Oyunda ayrıca Emir Timur, Şebek, Tandu Hatun, Miranşah, Gülendâm öne çıkan diğer kişilerdir. Bu bildiride *Meragalı Abdülkadir* adlı oyun, "dramatik örgü (olay örgüsü)", "zaman", "dekor-mekân", "kişi kadrosu", "dil ve anlatım" yönleriyle incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Necati Sepetçioğlu, oyun, Meragalı Abdülkadir, Emir Timur, dekor, sahne.

ABSTRACT

An Unpublished Play of Mustafa Necati Sepetçioğlu: *Meragalı Abdülkadir*

As one of the outstanding figures of Turkish Literature during Republican period Sepetçioğlu, besides achieving his fame from historical novels, is an author who wrote plays as well. He produced a number of plays; but only *Köprü* (1969), *Son Bloklar* (1969), *Büyük Otmarlar* (1970), *Çardakçı Bakıcı* (1969), *Her Bizans'a Bir Fatih* (1972), *Yunus Emre* (1993) have been published. There are ten of Sepeçioğlu's unpublished plays completed during his prolific life-time. One of these plays is *Meragalı*

* Yrd. Doç. Dr., YYÜ., Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü, Öğretim Üyesi/Van. e-posta: zekitastan@yyu.edu.tr

Abdülkadir whose plot is based on the events took place at the last decades of fourteenth and the beginning of fifteenth centuries. The play is comprised of three episodes and reflects the life of a musician called *Meragalı Abdülkadir*. Some other important characters within the play are: Emir Timur, Şebek, Tandu Hatun, Miranşah, Gülendâm. In this paper *Meragalı Abdülkadir* has been examined in respect of plot, time, setting-stage, characters, language and narration.

Key Words: Mustafa Necati Sepetçioğlu, play, *Meragalı Abdülkadir*, Emir Timur, stage, scene.

Mustafa Necati Sepetçioğlu, çok yönlü bir yazardır. Asıl ününü tarihî romanlarıyla sağlayan Sepetçioğlu'nun önem verdiği diğer bir tür de tiyatrodur. Okul yıllarında tiyatroyla tanışan Sepetçioğlu, bu konudaki ilgisini oyun yazarlığına kadar götürür. Ancak Sepetçioğlu, birçok oyun kaleme almasına rağmen bunlardan sadece altısını yayımlamıştır. Bu bildiride Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun bugüne kadar yayımlanmamış olan *Meragalı Abdülkadir* adlı oyununu, "dramatik örgü", "zaman", "dekor-mekân", "kişi kadrosu", "dil ve anlatım" yönlerinden incelemeye çalışacağız¹.

Sepetçioğlu, tiyatroya ortaokul yıllarında ilgi duymaya başlar. Onun şiir ve öykü denemeleriyle ilgilenen Türkçe hocası Kadri Özyalçın, Ömer Seyfettin'in hikâyelerinden ona piyesler yaptırır. Mustafa Necati, hocaya yardımcı olarak tiyatro çalışmalarında da bulunur. Lisedeyken Ömer Seyfettin'in "Topuz" adlı hikâyesini piyes hâline getiren Sepetçioğlu, *Dede Korkut*'tan "Deli Dumrul"u sahneye koyar. Tiyatroyla ilgisini İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi öğrencisi olduğu yıllarda da sürdüren yazar, Türk Ocakları tiyatro şubesinde çalışır (bk. Çalık, 1993). Böylece Sepetçioğlu'nun küçük yaşlarda başlayan bu alandaki uğraşı, uzun yıllar devam eder.

Sepetçioğlu, tiyatrolardan tarihsel bir bilinç, sosyal bir fayda ve millî bir amaç bekler. Tiyatroyu, "seyirciyi milli konularda eğitecek, hiç değilse olumsuz bir tutumda bulunmayacak"; iyiyi, güzeli, doğruyu ve faydalı olanı vermesi gereken bir okul olarak görür.

Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun kitap hâline getirdiği oyunları şunlardır: *Köprü* (1969), *Son Bloklar* (1969), *Büyük Otmarlar* (1970), *Çardakçı Bakıcı* (1969), *Her Bizans'a Bir Fatih* (1972), *Yunus Emre* (1993). Yazarın sağlığında metin hâline getirdiği ancak yayımlanmamış olan tiyatroları ise şunlardır: *Mehmet'in Beklediği*, *Trampacılar* (1968); *Çölde İbrahim*, *Ak Sinekler Sürüsü*, *De-*

1 Oyun metninin temininde katkılarından dolayı İrfan Yayınevi'nin sahibi rahmetli Sadettin Pektut'a ve sayın hocam Prof. Dr. Hülya Argunşah'a sonsuz teşekkürler.

ğirmen, Zehirci, Cehennemde Gün Işığı, Mehveş Hanım (Herkes Kendi Dünyasında, (1984), Sevgisizler, Meragalı Abdülkadir (1986). Bu eserlerden Mehmet'in Beklediği, "Umut Çeşmesi" adıyla 1966-1967'de; *Trampacılar* ise 1967-1968 tarihlerinde Şehir Tiyatrosu'nda sahneye konulmuştur (bk. Çalık 1993).

Bildirimizin konusunu oluşturan *Meragalı Abdülkadir*, Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun tarih konulu oyunlarından ve üç perdeden oluşur². On dördüncü yüzyılın sonları ve on beşinci yüzyılın başlarına uzanan oyun, Türk müziğine yön veren öncü kişilerden Meragalı Abdülkadir'i (1350 ?-1435) konu almaktadır³.

1. Dramatik Örgü

Tarihsel olayların genellikle arkaik bir fon olarak sunulduğu *Meragalı Abdülkadir* oyunu, güçler çatışması üzerine kurulmuştur. Oyunun Birinci Perdesi, Bağdat'ın alınması ve sonrasındaki gelişmelerle ilgilidir. Bağdat'ı alan ve gücünün zirvesinde olan Timur, buralarda kendi kanunlarını uygulayacağını ilan eder. Ancak Timur, Bağdat'ı ele geçirmesine rağmen bütünüyle zafer kazanmış değildir. Zira Bağdat hükümdarı Celayirli Ahmet ortada yoktur. Celayirli Ahmet'in kaçıışı ve ardından gelen olaylar, oyunun Celayirli Ahmet-Timur çatışması üzerinde gelişmesine neden olacaktır.

Celayirli Ahmet'in yakalanması görevi, Timur'un veliahtı Miranşah'a verilir. Ancak Miranşah, duygusal davranması yüzünden Celayirli Ahmet'i elinden geçirir. Devreye giren Celayirli'nin hemşiresi Tandu Hatun, cazibesini de kullanarak Miranşah'la konuşur ve onu takipten vazgeçmesi noktasında ikna eder.

İkinci Perde'de Tandu Hatun'un bireysel mücadelesi öne çıkar. Tandu Hatun, bu karışık zamanda, cariyesi Gülendam ile Semerkant'a gelir. Amacı Meragalı Abdülkadir'i Bağdat'a götürmek ve bu yolla Timur'a sıkıntı yaratmaktır. Ancak etrafta Timur'un hafiyeleri kol gezmektedir. Timur, Tandu Hatun'un Semerkant'a geldiğini öğrenmiş ve onu takibe almıştır. Tandu Hatun, Meragalı Abdülkadir'le görüşerek onu Bağdat'a davet eder ve ondan dünyanın başına bela olarak gördüğü (Sepetçioğlu 35) Timur'u zehirlemesini ister.

2 İrfan Yayınları'ndan elde edilen elimizdeki metin, A-4 kâğıdına daktilo edilmiş olup 60 sayfadır. Birinci Perde 1-16; İkinci Perde 17-38; Üçüncü Perde 38-60 sayfadan oluşmaktadır. Alıntılar bu metne aittir.

3 "Meragalı Abdülkadir, İslam Müsikisi tarihinde, döneminde kullanılan çalgıların teknik özelliklerini en düzgün biçimde açıklayan kişidir. Abdülkadir, çalgıları bilimsel bir tasnife tabi tutmuş, yapım şekillerini, teknik özelliklerini, bazen akortlarına kadar anlatmıştır." (02. 05. 2007; <http://www.turkmusikisi.com/calgilar/kanun/kanun.htm>; Ayrıca bk. Yekta, 2000)

Tandu Hatun, Timur'u maddi ve manevi anlamda yıkabilecek her türlü kozu kullanır. Yabancı elçilerin huzurunda tertiplenen bir at yarışında, Miranşah'a suikast düzenlenmesinde işbirliği içine girer. Şebek'le konuşması esnasında sarf ettiği; "Veliâhd attan düşmeli. Âleme gülünç olmalı.. Evet Timur kahrolur.." (Sepetçioğlu 36) sözleri gayesini açıkça ortaya koyduğu gibi, ona olan nefretini de bütün çıplaklığıyla gösterir.

Timur, suikast yüzünden oğlunu kaybedecektir. Bu büyük acıya Celayirli Ahmet'in Meragalı Abdülkadir'in bir bestesine verdiği "yüz bin altın dinar" tutarındaki büyük ödül de eklenince Timur'un zaferleri gölgelenir. Halk, Timur'un kazandığı zaferler ve icraatlarından çok günlerce "yüz bin altın dinar"lık ödülü konuşur. Oyunun tarihsel arka planında ise Timur ordusunun Hindistan'ı aldığını ve Celayirli Ahmet'in Bağdat'a girerek tekrar hükümdar olduğunu görürüz.

Üçüncü Perde dramatik örgünün çözülmeye başladığı son bölümdür. Burada da Tandu Hatun'un bireysel macerası öne çıkmaktadır. Tandu Hatun, cariyesiyle birlikte bir evde göz altında tutulmaktadırlar. İkinci Perdenin Miranşah'a düzenlenen suikastla bitmesi, Timur'un olayı öğrendikten sonra "Tandu Hatun olacak soysuzu tutun, doğru zindana.." (Sepetçioğlu 38) sözleri, söz konusu gözaltının sebebini açıklamaktadır.

Tandu Hatun ve Gülendam, baş başa vererek buldukları yerden kaçmayı düşünürler. Plana göre bekçi sandıkları sağır ve dilsiz adam içeri alınacak, Gülendam onu konuşmaya tutarken Tandu Hatun arkadan vurarak adamı etkisiz hâle getirecektir. Planladıkları gibi adamı içeri çekmeyi başarırlar. Fakat Tandu Hatun, adamın sırtına öylesine korkarak ve çekinerek vurur ki, adam sendelemez bile. Bunun üzerine Gülendam harekete geçerek adamı öldürür. Tandu Hatun, adamın eline bulaşan kanını temizleme ve cesedi saklama telaşındayken Gülendam açık olan kapıdan kaçır. Tandu Hatun, en yakın cariyesi tarafından terkedilmişlik ve aldatılmışlık psikolojisindeyken içeri Meragalı Abdülkadir girer.

Meragalı Abdülkadir ve Tandu Hatun birbirlerine olan aşklarını ilan edip evden birlikte kaçarlar. Gülendam ise kaçarken söylediği "..sultanım, hoşça kalın. Başınızın çaresine bakın artık beni unutun." (Sepetçioğlu 45) sözleriyle kendi başının çaresine baktığı izlenimi uyandırmışken aniden Timur'un sarayında karşımıza çıkarak bizi şaşırtır. Gerçi Gülendam'ın saray bahçesine nasıl girdiği ve üstelik Timur'un elemanlarından Şebek'i nasıl bulduğu belirsizdir. Bu zor işi tek başına becerebilen Gülendam, işi Timur'u zehirlemeye kadar götürür. Şebek'le giriştikleri bu suikast başarıya ulaşamaz ve her ikisi de yakalanırlar. Tandu Hatun ve Meragalı da Timur'dan kaçmayı başaramazlar. Meragalı Abdülkadir, idam sehpasındayken son anda Timur tarafından

affedilir. Esasında Timur, Meragalı'yı affederken onu kendi minnetine esir ederek ondan intikamını alır ve gerçek zafere ulaşmış olur.

Üçüncü Perdenin tarihsel arka planında ise Bağdat'ın alındığını, Timur ordularının Ankara'da Yıldırım Beyazıt ordularını mağlup ettiğini, Sivas, Konya gibi Anadolu'nun pek çok bölgesinin yerle bir olduğunu öğreniriz. Her bakımdan kazanan Timur'dur.

2. Zaman

Meragalı Abdülkadir oyununda zaman, Timur'un Bağdat fethinden Yıldırım Beyazıt'ı mağlup ettiği Ankara Savaşı'na kadar devam eden bir süreci kapsar. Bu zaman dilimi de 14. yüzyılın sonlarıyla 15. yüzyılın başlarına denk gelir. Tarihsel süreç, Timur'un eylemleri ve fetihleri üzerine gelişir. Oyunda Bağdat, Herat, Hindistan, Ankara, Sivas, Konya gibi yerlerde meydana gelen savaşlar ve bu savaşların doğurduğu yıkıcı atmosfer, daha çok oyunun arka planında tarihsel bir fon olarak sezdirilir. Oyunda figüran olarak rol alan Davulcu'nun ve halkın konuşmalarında bu tarihsel atmosferi zaman zaman okuruz.

Oyunun Birinci Perdesinde tarihî zaman, Bağdat'ın alınması ve sonraki gelişmeleri kapsar. Burada Davulcu vasıtasıyla Timur yönetiminde şehirde geçerli olacak yasalar, etraflı bir şekilde anlatılır. "Rüşvet alanın kelleci uçurulacak!" fermanı üzerine Bağdatlıların kendi aralarında söyledikleri "Bağdat'ta memur kalmayacak.. yazık!" (Sepetçioğlu 2) sözleri, dönemin tarihsel ve sosyal yapısı hakkında ipucu verebilir. Ayrıca Şebek'in Timur'a hitaben söylediği; "Bağdat'ta ses yok fakat kellelerden kuleler var, sakın pencereden bakmayın, Bağdat yerine hortlak görürsünüz" (Sepetçioğlu 3) sözleri de dönemin bütün acımasızlığını gözler önüne sermektedir.

Oyunun Birinci Perdesinde zaman, Timur'un Bağdat sarayında Meragalı Abdülkadir, Tandu Hatun, Miranşah ve diğer bazı kişilerle yaptıkları konuşmalar üzerine şekillenir. Burada tarihsel zamanla ilgili olarak Miranşah'ın Celayirli Ahmet'i yakalama süreci anlatılır. Miranşah, takip sonucunda Ahmet'i yakalayamamış ve sonucu babasına bildirdikten sonra azledilmiştir.

İkinci Perdenin başlangıcında Davulcu'nun ağzından Timur ordularının Herat'a girmiş olduğunu öğreniriz. Timur'u andıran bir sesin "Herat'ı yakın!" buyruğu ve Heratlıların kendi aralarında yaptıkları konuşmalarda sarf ettikleri sözler, dönemin koşullarını bütün çıplaklığıyla ortaya koymaktadır: "Süt çocukları... memedekiler.. apalayanlar apalamayanlar baştan sona baştan sona baştan sona... kesildiler! Kılınçla, hançerle, satırla; cellatlar bütün çocukları kesti. Herat kan çanağıdır şimdi. Kan, kan; çanak, çanak.. kan çanağı oldu Herat!" (Sepetçioğlu 17).

Oyunda Hindistan seferi, baba-oğul arasında geçen bir tartışma vesilesiyle gündeme gelir. Miranşah, kaleden gönderilen ve ellerinde *Kur'an*, dillerinde Allah adını zikreden iki bine yakın çocuğa saldırmayınca Timur devreye girerek çocukların hepsini katlettirir. Bu perdede tarihsel sürece geriye dönüşe yer verilir. Birinci Perdede Miranşah'ın Celayirli Ahmet'i elinden kaçırmamasının asıl sebebinin Tandu Hatun olduğu ortaya çıkar. Merağalı Abdülkadir'le Miranşah'ın konuşmasında Miranşah, Tandu Hatun'la ilk karşılaşmasında ondan nasıl etkilendiğini anlatır. Bu arada sahnede kişiler değişir ve diyaloglar, Miranşah-Tandu Hatun arasında geçmeye başlar. Bu diyaloglarda Miranşah'ın Tandu Hatun'un cazibesine kapılarak yakalamak üzere olduğu Celayirli Ahmet'ten vazgeçtiği, böylelikle tarihin seyrinin değiştiği ortaya çıkar.

İkinci Perdede diğer bir önemli olay, Miranşah'a düzenlenen suikasttır. Miranşah, Tandu Hatun'un da içinde bulunduğu bir komplo yüzünden attan düşerek ölümle pençeleşir.

Üçüncü Perdede Bağdat'ın Timur güçlerince geri alındığını öğreniriz. Ancak Celayirli Ahmet yine kaçmıştır. Bu kez Osmanlı'ya sığınan Celayirli, Timur'un sefere çıkacağı yönü de gösterir gibidir. Önce Timur'un asıl ordusu harekete geçer. Dansçıların söylediği; "Bağdat'ı sildi. Konya yıkık. Sivas ölü." sözleri ve Davulcu'nun okuduğu; "Emir Timur, Ankara Meydanında Osmanlı Padişahı Yıldırım Beyazıd'ın ordusunu yenmiş ve kendisini esir almıştır." (Sepetçioğlu 55) duyurusu, oyundaki tarihsel sürecin son noktasını vurgulamaktadır. Ancak bu bölümdeki tarihsel olaylar, daha çok Tandu Hatun, Gülendem, Şebek ve Merağalı Abdülkadir'in yaşadıkları bireysel maceraların arkasında bir fon olarak sunulur.

3. Dekor-Mekân

Merağalı Abdülkadir oyununda dekor değişkendir. Bu durum, Birinci Perdenin hemen başlarında da belirtilir. Yazar, bir bakıma cihangirlik fikriyle idealize ettiği Timur'u sabit bir mekân içine hapsedmez. Oyunda eşya ve kişiler, dönemin atmosferini ve bir savaş hareketliliğini yansıtıcısına sürekli olarak dinamik hâldedir. Birinci Perdenin girişi şöyle takdim edilir:

"Dekor değişkendir. Bir bahçe, Timur'un taht odası, herhangi bir evin herhangi bir sofası ve pencereleri gibi; bazen bir saray koridoru. Belirtilen yerlerin dışında dekor anlayışlara göre düzenlenebilir.

Bir meydanda, yeterince büyümüş sanılabilir bir meydanda üç dört darağacı varmış duygusunu uyandıracak bir düzenlemede, önde Merağalı Abdülkadir'in ilmiği boyuna geçirmiş yahut geçmek üzere olan darağacının bir bölümü görünür. Merağalı Abdülkadir asılma sırasını beklemektedir." (Sepetçioğlu 1).

Meragalı Abdülkadir, bu tablo içinde ilk konuşan kişidir. Uzun tiradının ardından Timur'un Bağdat kuşatması ve fethi peş peşe verilir:

"Bağdatlılar- (Önce belirsiz ve anlaşılabilir bir haldeyken dağılarak yayılır ve bütün salona yerleşir) Geliyor!. Gelmekteymiş..! Gelmiş..! Gelmiş.. Şehrin kapısında! Şehre girmiş girmiş girmiş, şehre girmiş şehir girmiş.. şehirde! (Bu seslerle birlikte Bağdatlıları andırır Dansçıların koştuğu görülmüştür. İlk davul sesinde Dansçılar gerilerken sesler daha bir korkulu, daha bir anlamsızlaşmış gerilerde devam eder.)

Davulcu- (Uyarıcı vuruşlardan sonra sesi duyulur.) Yedi iklim dört köşenin efendisi, iki cihanın kutlu emiri, yoksulların koruyucusu ve dahi zalimlerin amanvermez korkusu Emir Timur buyurdu ki.. (Korkulu bir sessizlik) Bağdat artık benimdir! Bundan böyle Bağdat'ta benim buyruğum geçerlidir, benim nizamım!.." (Sepetçioğlu 2).

Davulcu ve halkın dönemi yansıtan konuşmalarından sonra sahne, aniden Timur'un taht odasına dönüşür. Konuşmalar uzun süre bu mekânda cereyan eder. Daha sonra Emir Timur ve Miranşah'ın odadan çıkmasıyla sahne yeniden değişir: "Çıkış esnasında koltuk döner ağaç olur, kapı döner gül fidanları olur, ayna döner iki köşesi ağaçlıklı yol olur." (Sepetçioğlu 14).

Oyunda bu değişimler, bazen art arda yapılır. Oyunun İkinci Perdesindeki Emir Timur'un taht odası-Miranşah'ın odası-Timur'un taht odası-Tandu Hatun'un evi- Timur'un taht odası sürekli değişir.

Birinci Perdede olaylar Bağdat'ta cereyan eder. Burada en önemli mekân, Bağdat Sarayı'dır. Bu perdede dekorda ve sahnede başlayan değişkenlik, daha sonraki perdelerde de sürer.

İkinci Perde ve son perdede olaylar, Semerkant'a taşınır. Burada hükümdarlık sarayı ve Tandu Hatun'un yerleştiği mekân öne çıkar. Tandu Hatun ve cariyesi, hapsedildikleri yeri bir zindan sansalar da esasında burası; "pencereleri sokağa bakan geniş bahçeli bir ev"dir. Hatta sağır bir bekçiden başka etrafta kimseler de yoktur.

Zaman zaman olaylar, anlık da olsa Bağdat'a, Hindistan'a, Osmanlı topraklarına kadar genişler. Bağdat ve Semerkant, oyunda sadece yer ismi olarak geçmez. Her iki şehre, bazı anlamlar yüklenir. Bağdat, Celayirli Ahmet'i Semerkant da Timur'u temsil eder. Her iki hükümdar arasında süren çatışma, mekânlara da yansır. Timur, Bağdat'a girdikten sonra Bağdat sessizleşir. Bağdat'ın işgalinden en çok mustarip olan Meragalı Abdülkadir, "Bağdat ölümün bir çeşit heykeli sayılır." (Sepetçioğlu 2) der. Bağdat yerine etrafta "kellelerden kuleler var"dır (Sepetçioğlu 3). Şebek, Timur'a bunu söylerken; "...sakın dışarı bakmayın; Bağdat yerine hortlak görürsünüz" (Sepetçioğlu 3) diye uyarır. Oysa Timur'a göre Bağdat çoktan yıkılmıştır: "Ya ben neden yaktım sanırsın Bağdat'ı? Sizin Bağdat'ınızda çengillerle köçekler dedikodusundan öte nesne mi kalmıştı?" (Sepetçioğlu 5) der. Timur'a göre saray da

Bağdat'tan farksız değildir: "Celâyirli Ahmet'in sarayı, tabî, başıboşluk içindeydi; saygı suyu yoktu, baş ayağa ayak başa..? Hı? Yani dangıl dungul bir yerdi anlaşılın..?" (Sepetçioğlu 7) der. Meragalı ise Timur'un görüşlerine katılmaz. Ona göre Bağdat Sarayı, korkunun değil sevgi ve saygının, özgürlüğün yaşandığı yerdir. Tandu Hatun, Semerkant'a geldiğinde şu mukayeseyi yapar: "Benim hükümdar ağabeyimin Bağdat saraylarında gülsuyu kokar hep.. Sabahları; kuşluk vakti yaseminlerin kokusundadır.. İkindiye doğru leylâk. Semerkant toprak kokuyor, boz toprak. Ne de yoksul.. Dünya padişahlığına ayaklanmış birinin başkentine bak sen. Hükümdar ağabeyimin Bağdat'ını koklayan bir daha koklamak ister." (Sepetçioğlu 23).

Tandu Hatun'un cariyesi Gülendam da Bağdat'ı "cennet" ve Semerkant'ı "hapishane cehennemi" olarak niteler. Hem Bağdat saraylarında hem de Timur'un yakınında bulunan Şebek ise Semerkant'ı, "havası döneke" ve "hiç güvenilmez" bir yer olarak tanımlar.

4. Kişi Kadrosu

Meragalı Abdülkadir de geçen kişi kadrosu şöyledir: Meragalı Abdülkadir, Emir Timur, Şebek, Tandu Hatun, Miranşah, Gülendam, Kapıçavuşu, Davulcu, Sağır Dilsiz ve dansçılar. Bunlar içinde Davulcu ve Sağır Dilsiz'in oyuna tek girişleri vardır. Dansçılar ise Bağdat, Semerkant ve Herat halkını temsil ederler. İçlerinden bazıları, bir sahnede falcı Çingene olarak da rol alır.

Oyun kişilerini, Emir Timur ve onun karşısında yer alan kişiler olarak kategorize etmek mümkündür. Zira oyunda Timur, tek başına bir gücü temsil ederken; Meragalı Abdülkadir, Tandu Hatun, Gülendam, Şebek ve hatta dünyaya bakış açıları farklı olması noktasında Timur'un oğlu Miranşah bile Emir Timur'un karşısında yer alırlar. Oyunda hiç gözükmemesine rağmen adından ve eylemlerinden sık sık söz edilen Bağdat Hakimi Celayirli Ahmet'i de bu kadroya dahil etmek mümkündür.

Oyunda Timur ve diğerlerinin karşı karşıya getirilmesi, dramatik aksiyonu ve temayı da besler. Celayirli Ahmet-Emir Timur, Emir Timur-diğerleri arasındaki farklılıklar; güç, iktidar, hırs, zafer, yenilgi, varlık, yokluk gibi birçok kavramı karşı karşıya getirir. Meragalı Abdülkadir, zaman zaman çatışmaların merkezinde bulunan itici bir güç olmasına rağmen her halükârda tek taraf olarak Timur'un öne çıktığını belirtmek gerekmektedir. Bu yüzden oyundaki kişi kadrosunun çözümlenebilmesi, Timur'u tanımakla mümkündür. Diğer kişilerin özellikleri Timur'la çatışmaları noktasında ortaya çıkar.

4.1. Emir Timur

Emir Timur, büyük bir iktidar hırsı ve liderlik yeteneği olan, organize cephesi etkin, askerî dehaya sahip, kararlı, azimli, güçlü ve gerektiğinde acımasız bir komutandır.

Fiziksel olarak “beyaz saçlı ve kısa küçük beyaz sakallı” (Sepetçioğlu 3) olan Timur’un yediği bir ok yüzünden (Sepetçioğlu 7) bir ayağı topaldır.

Timur’un giysi rengi olarak en çok beyazı sevdiğinden bahsedilir.

Timur karakterinin en baskın özelliklerinden biri ondaki liderlik yeteneği ve cihangirlik tutkusudur. İnsanların bastıkları “onca topraklar da bir tek hükümdarın olmalı ..o da benim” (Sepetçioğlu 6) diyen Timur, cihangirlik tutkusunu açıkça ortaya koyar. Bağdat, Herat, Hindistan, Osmanlı toprakları ve daha bir çok bölgeyi hırsı, azmi ve askerî dehasıyla fetheden Timur, “Firenk diyarı... Papa... sıra ona da gelecek... onlara da...” (Sepetçioğlu 31) sözleriyle ufuk çizerek düşünce ve eylem olarak bu konuda bir tutarlılık sergiler. Oyunda zaman zaman tekrarlanan esrarengiz, boğuk ve ihtiyar bir ses, sadece Timur’un duyabileceği bir şekilde; “dünya, içi çıyanlarla akreplerle dolu altın bir taktır” (Sepetçioğlu 4) diyerek Timur’un cihangirlik tutkusuna bir anlam katmıştır. Timur, dünyaya hükmetmek isterken gerçekte “içi çıyanlarla akreplerle dolu altın tas”ı arındırmak niyetindedir (Sepetçioğlu 5). Ancak “arındırma”, Timur’a has yöntem ve tarzlarla gerçekleşir. O, önüne çıkan hiçbir engele duygusal olarak yaklaşmaz. Bağdat’ı ele geçirdiğinde, insan kellelerinden kuleler (kelleminarlar) yapar. Hindistan’ı fethederken ellerinde *Kur’an*, dillerinde Allah sesleriyle gelen iki bine yakın çocuğu atlarla çiğ-nemekten çekinmez. Osmanlı topraklarına yürürken Sivas ve Konya’yı yerle bir eder. Bir dünya düzeni kurmaya çalışan Timur, zamanın icapları içinde önüne çıkan hiçbir engele acımaz. Hatta bu noktada insanları oldukça hor gördüğünü ve düzen anlayışının içinde de bu ruh halinin yattığını belirtmek gerekmektedir. Nitekim aynaya bakarken gururla sarf ettiği; “Küçücük insanlar... Küçücük. Yılanlarla akreplerin iki ayaklısı; bilmiyorlar, öğrenecekler. Düzene girecekler; terbiye olacaklar” (Sepetçioğlu 7) sözleri, bu bakış açısını oldukça net bir şekilde ortaya koymaktadır.

4.2. Emir Timur-Meragalı Abdülkadir

Timur’un oyundaki ilk çatışması, ünü Bağdat’tan Semerkant’a kadar yayılmış bir “besteci” ve “musiki bilgini” (Sepetçioğlu 1) olan Meragalı Abdülkadir ile. Önceleri Celâyirli Ahmet’in başhanendecisi olan Abdülkadir, Bağdat’ın fethedilmesinden sonra Timur’un esiri olur.

Timur, Semerkant’a dönerken yanında hiçbir âlimi ve şairi götürmek istemez; sadece bir musikî üstadı olan Meragalı Abdülkadir’i ister. Esasında bu da güç içindir: “Bana bir kişi gerek, tek bir kişi” (Sepetçioğlu 5) diyen Timur’un Meragalı Abdülkadir hakkındaki görüşleri şöyledir:

“O, Tanrı’nın sesine ermiş, dediler.. Oğlum dedi, hem de. Bana öyle bir ses gerek; Tanrı’nın olan her nesne gibi, Tanrı’ya erebilmiş ne varsa.. Varolabilen.. Evet; yeryüzünün içi yılanlarla akreplerle dolu altın taslı-

ğını artacak.. Bunlar arıtacaklar. Meragalı benim tahtımın mücevheri olmalı, hükümdarlığımın süsü. Benim yolumda, benimle birlikte, bende! Ben yoksam o da yok, benimle var ancak, bende parlayan bir elmas, evet, böyle işte. Bağdat'ın âlimleri Bağdat'ın olsun, bende o kadar çok ki. O kadar o kadar, çok. Şairleri hiç sevmem, sevmedim. Meragalı Abdülkadir'in sesinde atlar yürüyor. Abdülkadir okunurken insanlar bir uçtan bir uca.. Maşrıktan mağrıba yürüyor.. Durmadan." (Sepetçioğlu 6)

Bütün kozlar, Timur'un elindedir. Bağdat fethedilmiş, Timur büyük bir zafer daha elde etmiştir. Her şeyi zorbalıkla bastırılmış olan Timur, Meragalı Abdülkadir'i de aynı şekilde sindireceğine inanmaktadır. Ancak Meragalı Abdülkadir, Timur'un huzuruna çıktığında eğilip etek öpmeyerek her şeyin güçle elde edilemeyeceğini gösterir. Üstelik Timur'un sözlerinin aksine Bağdat Sarayı'nın "sevilen" bir yer ve Celayirli Ahmet'in de duygulu bir insan olduğunu ve böyle bir kişinin insanları korkutmayıp seveceğini söyler. Birinci Tabloda cereyan eden bu konuşmadan sonra güçler çatışması şu şekilde kendini gösterir:

Emir Timur	(Meragalı Abdülkadir)	Celayirli Ahmet
Zafer, Güç-Baskı-Korku	Sanat, Aşk, Sevgi	Yenilgi, Sevgi-Bariş

Timur, "Meragalı Abdülkadir sen... Tek kişi olduğun söylenir. Tahtımın pırlantası, tâcımın elması, Emir Timur adının yıldızı olacaksın... Evet sen..." (Sepetçioğlu 9) diyerek birçok iltifatlar edip ondan kendisine tabi olmasını ister. Timur'a karşı çıkacak güçte olmayan Meragalı Abdülkadir ise bu sözler üzerine "Gönlüm sizinle olmak istemiyorsa bedenimi tutmuşsunuz... Tutarsınız. Oyalanırsınız aldandığınızı bilmeden" (Sepetçioğlu 10) sözleriyle aklını ve gönlünü hiçbir zaman satmayacağını belirtir. Bu yönüyle Timur'un tam bir zafer elde ettiğini söylemek zordur.

Semerkant'a götürülen Meragalı Abdülkadir, Timur'dan ziyade Miranşah'ın yanında bulunur. Güçler çatışması, o Semerkant'a gittikten sonra da kendini gösterir. Bu kez söz sırası Celayirli Ahmet'tedir. Bağdat'ı tekrar ele geçiren Celayirli Ahmet, Meragalı Abdülkadir'in bir bestesine ödül vererek, Timur'a önemli bir darbe daha vurur. Ödülün "yüz bin altın dinar" gibi büyük bir meblağda olması, sonucu daha da çekici kılar. Bağdat'tan Semerkant sokaklarına kadar taşan konuşmalar, Timur'un zaferlerini gölgede bırakır. İnsanlar, "Hindistan ülkesinin altının üstüne getirilmesi ve Hindistan'ın dünya dolusu hazinesi"nin götürülmesi yerine "yüz bin altın dinar"ın (Sepetçioğlu 21) dedikodusunu yapmaktadırlar. Timur, hem oğlu hem de Meragalı yüzünden Celayirli Ahmet karşısında uğradığı yenilgiyi şöyle değerlendirir:

"Celayirli iki kere vurdu bizi. Biri öz oğlumuzun pek duygulu yüreği yüzünden.. Canı bağışlandı; geri döndü, Bağdat'ta hükümdar benim!. dedi, tekrar oturdu. Evet böyle oldu, aynen. Sonra? Bu adamla vurdu

bir daha, içimizden vurdu. Dedi ki Başhânendemi aldın Semerkant'a götürdün.. Ama onun eserleri benim için; ilkin ben dinliyorum, ben ödüllendiriyorum onu.." (Sepetçioğlu 32).

Timur-Meragalı mücadelesi bizi, savaş-musiki (şiiir) çatışmasına götürür. Emir Timur, savaşı bir güç kabul eder. Musiki ve şiiir gibi sanatsal eylemleri ise hor görür. Bu, esasında tarihte yer etme, sonsuzluk düşüncesinden kaynaklanan bir çatışmadır. Timur'a göre güç, kendisinden sonra oğluna geçecek ve bu sonsuza kadar sürekli tekrarlanacaktır. Ona göre kalıcılığı sağlayan güçtür; "gerisi boş sözdür" (Sepetçioğlu 12). Timur, bu noktada kalıcılığı ve gücü getirecek olan savaşı önemser; Kendisini "kılıncın, güzün, atın, itin adamıyım. Kanları, yangınları, ölümleri bilirim" (Sepetçioğlu 9) diye tanımlayan Timur, şair ve musikişinaslara da güvenmez. Oğluna suikast düzenleyenler içinde bazı sanatçıların da olduğunu öğrenen Timur; "Yazık. On bin yazık, yüz bin. Bir kere daha inandım ki bunlar ciğersiz kişiler, güvenmek olmaz. Şiiir, yalan; şair oyunbaz kişidir. Musiki dedikleri nesne kanın işi, gülüüüünc... gülüüüünc... gülüüüünc... bir budalalık" (Sepetçioğlu 49) der ve intikam alacağını da belirtir. Şiiir ve musikinin askerler üzerindeki olumsuz etkisini de şöyle açıklar: "Şairleri hiç sevmem, şiiiri de. Boş sözlerdir; aptal, budala sözleridir. Senin musiki dediğın nesne erkeğı kadınlaştırır; gönül işidir. Halbuki savaş erkek uğraşdır. O yüzden erlerimin musikiden ırak durmasını isteriz." (Sepetçioğlu 9).

Meragalı için ise musiki sonsuzluktur, "hesaptır, hendesedir. Tıpkı santıracın temeli gibidir. Hesap hendese bilmeyen, tabiat ilmini çözememiş kişi musiki bilmez" (Sepetçioğlu 9) Miranşah, Hindistan seferine çıkmadan önce Meragalı'yla yaptığı konuşmada bu konu şu şekilde gündeme gelir:

"MERAGALI- Sesler.. Bitmiyor; bir uğultulu selin içinden çağıldayışları alıyorum. Suların mücevherleşmesi; güneşin mücevherlere yansımaları, esen yelin yansımaları uçuşu; Tanrı'ya eğilen ışıkların sel oluşu.. Kâinat, cihan.. Sonsuzluk!

MİRANŞAH- Atlar, kılıncılar, kalkanlar üstâdım; oklar. Dengesizleşmiş bir atın altında kalabilirsin. Yolunu şaşmış yahut seni doğrulamış bir ok şahdamarını bulur. Sesleri hiç duyamazsın... Hiç. Girdiğın şehirde kellelerden kuleler oluşur. Cesetlerden ehramlar yaparsın.. Hoşça kal. Döndüğümde besteyi dinleyeceğim, dinlemek istiyorum, bana zafer armağının olmalı. Savaşın sonundaki dinlemem..

MERAGALI- Niçin savaş? Neden?

MİRANŞAH- Niçin musiki? Neden?" (Sepetçioğlu 18).

Meragalı Abdülkadir, kendi duygu ve düşüncelerinin olmasa da bestelerinin tarih önünde yaşayacağına ve sonsuzluğun da bu yolla gerçekleşeceğine inanmaktadır. Ancak bin yıl sonrasının insanların besteyi oluştururken

nasil bir ruh hâli içinde olduğunu, gülümsemesini, heyecanını, fikirlerini anlayamayacağını tahmin eden Meragalı, “beni dinleyecekler ama beni bilmeyecekler.” (Sepetçioğlu 20) diyerek, bu konudaki endişesini dile getirir.

Meragalı Abdülkadir, Tandu Hatun’la birlikte Semerkant’tan kaçarlarken yakalanıp Timur’un önüne getirilir. Osmanlı’yı da yenerek gücünün zirvesinde olan Timur, Meragalı’nın idamına karar verir. Onu da artık diğerleri gibi sıradan bir insan olarak gören Timur, bu tür kişilerin öldükten sonra yok olacaklarını söyler. Kendisi de ölümlerle karşı karşıya olmasına rağmen Tandu Hatun, Timur’un bu düşüncelerine katılmaz. Ona göre Meragalı Abdülkadir, sıradan bir insan değildir ve en son yok olacak kişi odur: “Bilmiyorum. Lâkin hissediyorum. O en son yok olacak. Kıymetin eşliğindeki insanı hissediyorum.. O insan bilirse seni bilmeyecek fakat Abdülkadir’in âhengini muhakkak yaşayacak... Muhakkak.” (Sepetçioğlu 59).

Tandu Hatun’a göre Timur da yaşayacak ancak “Meragalı Abdülkadir’i öldürten bir kişi olarak” (Sepetçioğlu 59). Bu sözler üzerine kafası karışan Timur, Meragalı’yı idam ettirmekten vazgeçer. Niyeti, onu idam ederek yaşatmak yerine kendi yanında tutup ona imtiyazlar vererek minnetle öldürmektir. Nitekim yazdıkları fermanla dünyanın belli başlı ilim ve irfan sahiplerini korumanın ve her türlü ihtiyaçlarını gidermenin görev olduğunu söyleyen Timur, Meragalı’nın da bunların başında geldiğini duyurur. Yazıcının yazdığı son sözler, Meragalı Abdülkadir’i ölümden beter hâle getirir:

“Ve bizsiz yok olup gideceği muhakkak Meragalı Abdülkadir hoca ise saydıklarımın birincisidir, tarafımdan görülüp gözetilmeğe ve korunmaya alınmıştır... Şimdi iyice bilinsin ki, madem ki o, benim tarafımdan korunmağa ve gözetilmeğe ve herkesten ayrı tutulmaya layık görülmüştür, öyleyse herkes her yerde benim her türlü yardımlarımı ve onu esirgeyişimi göz önünde tutacak ve her gün, bir önceki günden fazla olmak suretiyle ona yardım edecek, güler yüz gösterecek, saygıların en yükseğinde kusur etmeyecektir. Ben ne isem...? O da odur. Böyle biline. Bu ferman bütün dünyada geçerli kılınacaktır.. buyruktur!...” (Sepetçioğlu 60).

4.3. Emir Timur-Miranşah

Timur’un çatışma içinde olduğu diğer kişi, Miranşah’tır. Oyunun başlangıcında Timur’un velihtı olarak karşımıza çıkan Miranşah, Celayirli Ahmet’i elinden kaçırdıktan sonra azledilir. Bir yarış esnasında attan düşerek ölümcül bir yara alan Miranşah, musiki ve şiirden hoşlanan, “saza söze düşkün” (Sepetçioğlu 12) duygusal bir kişiliğe sahiptir.

Baba-oğul arasında ortaya çıkan çatışmanın odak noktası, daha çok savaş ve hayata bakış açıları noktasında gelişir. Miranşah, iktidar tutkunu değildir. Emir Timur’un tahtında gözü yoktur (Sepetçioğlu 30). Hüznü ve sanatı se-

ver, duygusaldır. Oysa liderlik tutkusu, Timur'un en belirgin vasfıdır. Her ne olursa olsun insanların ezilmesi gerektiğine inanan Timur, baskıyı ve şiddeti esas alır. Savaş esnasında asla duygusal olmayan Timur, yakıp yıkmaktan ve zulmetmekten çekinmez. Oysa Miranşah, gereksiz şiddeti onaylamaz. Bu noktada hoşgörülüdür. Babasının aksine “ezmeden, dağıtmadan da düzen kurulabileceği”ne (Sepetçioğlu 15) inanır. Bir kadın yüzünden Celayirli Ahmet'i elinden kaçıran Miranşah, Timur'a göre, “çürümüş”tür. (Sepetçioğlu 16)

Timur ve oğlunun düşünce farklılıkları, savaş meydanlarında eyleme dönüşür. Hindistan seferi esnasında ellerinde Kur'an taşıyan ve ilahiler söyleyerek yürüyen iki bine yakın masuma karşı yapılacak saldırıyı babasına karşı gelmek pahasına onaylamaz. Babasının oğluna gösterdiği tepki, ikisi arasındaki görüş farklılığını açıkça ortaya koymaktadır:

“Yüreğine kadın yüreği mi aktı senin? Bu savaştır. Bağdat'ta Celayirli Ahmet'e merhamet ettiydin şimdi Bağdat'ın üzerine tekrar yürümek zorunda kalacağız, neden? Çünkü Ahmet Bağdat'ta hükümdar, çünkü oğlumuz bir kadın bakışlarına can bağısladı, şimdi de çocuklar!. Benim oğlum isen bin atına, şaşkın ordunun başına geç, bu gülünç çocuk kalabalığını dağıt.. yürü! Daha fazla gecikmeden kaleye girmek istiyorum.” (Sepetçioğlu 20).

Her şeye rağmen Miranşah, çocukların üzerine saldırmaz. Timur bunun üzerine harekete geçerek hepsini katlettirir.

4.4. Emir Timur-Tandu Hatun

Timur'un mücadele içinde olduğu diğer bir kişi, Bağdat Hakimi Celayirli Ahmet'in kızkardeşi Tandu Hatun'dur. Tandu Hatun, ilk karşılaştığı günden itibaren Timur'a kin beslemiş ve onun her durumda yenilgiyi tatması ve öldürülmesi için uğraşmıştır. Sözüne kimseden sakınmayan, cesur bir yaradılışa sahip olan Tandu Hatun, Timur'a esir düştüğünde, yüzüne karşı ondan korkmadığını söylemekten çekinmez:

“Yendiğiniz hükümdarlara nasıl davrandığınızı biliyorum. Acımasızlığınızı da biliyorum. Acımasızlığınızı da biliyorum herkes gibi. Bir şeyi daha biliyorum Emir Timur, siz, bir fırtınasınız. Delice esen, yeşili kökünden söküp toprağı örene döndüren bir kasırga. Bu yüzden korkmuyorum sizden. Bir deli fırtına vakti geldiğinde dinmiştir. Hiçbir kasırganın kalıcı olduğu da görülmemiştir. Gideceksiniz! Geldiğiniz gibi gideceksiniz.. Biz kalacağız!” (Sepetçioğlu 12).

Tandu Hatun'un oyunda sürekli tekrarladığı “hükümdar ağabeyim” sözü, Meragalı Abdülkadir'in tespitiyle onun “onulmaz hastalığı”dır (Sepetçioğlu 12). Bu gurur ve psikolojiyle hayata bakan Tandu Hatun'un hemen hemen oyunda en önemli varlık sebebi, Timur'u alt etmektir. Bağdat'tan Semerkant'a cariyesiyle birlikte gelen Tandu Hatun, burada Timur'a yönelik

bir dizi tertip içine girer. Miranşah'ın elinden Celayirli Ahmet'i kurtarması, Timur'u zehirlemeye kalkışması, Miranşah'ın ölümüne sebep olması, Merağalı Abdülkadir'le birlikte Semerkant'tan kaçmaları gibi eylemleriyle Tandu Hatun, zaman zaman oyunda merkezî rol oynamıştır. Ancak Tandu Hatun'un bunca yıkıcı eylemine karşı, Timur'un kendisine aynı şekilde karşılık verdiğini söyleyemeyiz. Bu açıdan baktığımızda Emir Timur-Tandu Hatun çatışmasında sadece bir tarafın aktif olduğunu belirtmek gerekir.

4.5. Emir Timur-Şebek

Timur'un yakınında bulunmasına rağmen anlaşılmadığı diğer bir isim, Şebek'tir. Şebek, bir zamanlar Celayirli Ahmet'in, şimdi de Timur'un yakınlığında olan komik bir kişidir. Ancak Timur'a şebeklik yapmasına rağmen ondan hiçbir zaman lafını esirgemeyen, ona zaman zaman akıl veren, bu yönüyle de pervasız, cesur ve atılgan bir tiptir. Yetenekli bir kişi olan Şebek, eski efendisine karşı da pervasız davrandığını şöyle ifade eder:

"Benim oyunum yok ki Emirim, olamaz ki, ben şebeğim... benim oyunum şebekliktir. Lâkin dünyanın en iyi şebekliğini sergilerim pazarını bulursam; dünyanın en iyi şebeği olduğum için. Bana kızarsınız; çok, çok, pek çok kızarsınız. Orda kellemi almak istersiniz, alamazsınız. Eski efendim Celayirli Ahmet Beğim de isterdi... alamazdı. Çünkü ben bazen aklınız olurum yalnızlığınızda." (Sepetçioğlu 4).

Şebek, Timur'un aklından geçenleri zaman zaman söyleyerek onu şaşırtır. Timur, "Sen benim aklımdan geçen misin bre densiz!" (Sepetçioğlu 5) sözleriyle bu konudaki hayretini gizleyemez.

5. Dil ve Anlatım

Meragalı Abdülkadir 13-14. yüzyıllara uzanan bir oyundur. Türkçenin gelişme süreci göz önünde bulundurulursa, oyunda geçen tarihi döneme ait dil özelliklerinin kullanılmasının zorluğu tahmin edilecektir. Bu bakımdan oyunda olayların geçtiği dönemin dili değil, günümüzde kullanılan sade bir dil tercih edilmiştir. Bununla birlikte döneme ait bazı kullanımlar, zaman zaman hissettirilir. Timur'un Bağdat'ı fethi sonrasında münadinin duyurusu ve Bağdatlıların kendi aralarındaki konuşmaları, buna bir örnek olarak gösterilebilir: "DAVULCU-Bağdat halkı!. Eyy Bağdatlılar, duyduk duymadık demeyin, Emir Timur buyurdu ki...

BAĞDATLILAR-Rüşvet alanın kellesi uçurulacakmış!. Rüşvet veren ipe çekile! Oyyy Bağdat'ta memur kalmayacak.. yazık!" (Sepetçioğlu 2).

Şebek'in konuşmalarında geçen "Emirim... müjde, olanlar oldu gözün aydın (..) Ahmet Beğim Bağdat'ta idi... (..) elaman elaman (..) yallah maşallah (..) had'ordan, had'ordan" (Sepetçioğlu 3, 5, 25, 36); Emir Timur'un "Tandu Hatun mu acep? Ya bu göğsünde sallanan altun zencir ne ola?", "bin kerre

daha yazık" (Sepetçioğlu 15); Meragalı Abdülkadir'in "ne mümkün (..) küççük siyah kutu; Heratlıların "apalayanlar, apalamayanlar"⁴ (Sepetçioğlu 17, 35); Gülendam'ın "mintanın cepkeni. Çakşır," (Sepetçioğlu 35) sözleri, konumu ne olursa olsun herkesin zaman zaman yerel bir dil kullandığını göstermektedir.

Sepetçioğlu, kişileri özelliklerine göre konuşturmaya da dikkat eder. Meragalı Abdülkadir, romantik bir musikişinas olarak konuşmalarında şiirsel bir üslup kullanır: "Bekleyiş, yangındaki ruhların umudu, araması; yer yüzünün topal adımlarında sinişi. Umut, uzaklık, özlem; umutlanışına gülen insanların aradığına koşuşu, ne olursa olsun koşuşu, bağlarından kurtuluşu.. Tanrı! (Dört nala gelip durmuş bir at. Atından inen bir atlı) Tanrı!.." (Sepetçioğlu 17).

Timur, sert ve tavizsiz kişiliğine uygun olarak zamana dahi hükmeder: "Zaman benim. Ben zamanım, zaman!" (Sepetçioğlu 31).

Yazar, bazen oyundaki içeriğe uygun tarzda bir ses ahengi yaratarak dile verdiği önemi sergilemiş olur. Meragalı Abdülkadir, Timur'a esir düştükten sonra tefekkür halindedir. Satır aralarında Meragalı Abdülkadir'in ruh halini yansıtmak için ortamın sessizliğine ve bir musiki esintisine vurgu yapılır. "Ses" ve sessizlik"le ilgili atmosfer, Meragalı'nın duygularına da yansır. Yazar bu duyguyu betimlerken "s" sesiyle ilgili aliterasyonu başarıyla işler:

"Tanrım. Senden sana ulaşacak sesi istedim hep.. O bir tek sesi yaratma gücünü, istedim. Sen, sana ulaşacak yolu verdin.. bu ipi; boynuma yağlı bir kement olarak incek.. az sonra, ne ses, ne nefes! Yeryüzü yine öyle, ben gelmeden önce nasılsa yine öyle.. evet öyle sessiz nefessiz kalacak. Sana bir ipte değil seste gelmeliydim ben.. Seslerde; bir umman sessizliğinde ısınmış seslerde.. Ben gelirken sana seslerden süzölmüş bir denizde buğulanmış sessizlikler kainata çiçeklenmeliydi." (Sepetçioğlu 1).

Oyunda ayrıca, argo kullanımlara (arsız, densiz köpek); ikilemelere (yazık yazık bin kere yazık; gidip haber iletayim, gidip haber iletayim); tekerlemelere (zilli dünya, zilli dünya, ölüsü kandilli dünya, dumanı tepesinde tarçını karanfilli dünya); deyimlere (baş eğdirmek, el etek öptürmek); kelime bölerek yapılan vurgulara (öldürmüş. Öl... dür... müş..); ünlemlere (öyle mi, yaaa!) (Sepetçioğlu 6, 13-14, 45); eksilteli cümlelere (Senin dağılman? Bir yumağın çözölməsi... İlmiklerin düğümünden ayrılması? Zindan. Kerpeten! Kopartıyor) mecaz ve benzetmelere de sık sık rastlanır.

4 "Apala-abala: Bacakları gere gere, ayırarak yürömek; sallanarak, sendeleyerek yürömek" (Tietze, 2002: 185)

Sonuç

Mustafa Necati Sepetçioğlu, gerek tarihi romanlarında gerekse de tarihî tiyatrolarında Türk tarihinin çeşitli meselelerini, Türk okuyucusuna farklı bir perspektiften sunar ve onlara tarih bilinci aşılamaya çalışır. Yayımlanmış tarihî oyunlarında Türk tarihinin uzak geçmişinden (*Büyük Otmarlar*), Türklerin Anadolu'da yayılmaya başladığı (*Yunus Emre*) ve zaferlerin zirveye ulaştığı dönemlere (*Her Bizans'a Bir Fatih*) kadar uzanarak, tarihi romanlarında ele aldığı sistemli tarih anlayışını tiyatrolarında da sürdürür. Yazarın yayımlanmamış bir oyunu olan *Meragalı Abdülkadir* ise, ilk kez bir musikişinası konu almasıyla diğer eserlerinden ayrılır.

Oyunda dramatik örgü, Timur ve kendisine düşman olan veya aynı fikirleri paylaşmayan Meragalı Abdülkadir, Miranşah, Tandu Hatun gibi kişilerin çatışması üzerine bina edilir. Dramatik örgü, bireysel ve tarihsel olaylar iç içe geçerek sunulur. Ancak tarihsel olaylar genellikle bir arkaik fon olarak kalır. Bireysel maceralar daha çok öne çıkar. Bütüne baktığımızda sağlam bir kurgunun olduğu oyunda, zaman zaman aksayan taraflar da bulunur. Tandu Hatun'un, karışık bir zamanda cariyesiyle birlikte Bağdat'tan zalimliğiyle ün salmış bir insanın hüküm sürdüğü Semerkant'a gelebilmesi, Timur'un çok sevdiği öz oğlu Miranşah'ın ölümünde rolü olmasına rağmen şiddetle cezalandırılmaması, Gülendam'ın çok sıkı korunan bir saraya girip Şebek'i bulabilmesi gibi hususlar bazı boşluklar yaratmıştır.

Meragalı Abdülkadir'de olaylar, Semerkant'ta ve Bağdat'ta geçer. Ancak oyunda olayların geçtiği mekânlar, Timur'un seferleri nedeniyle Hindistan ve Ankara, Sivas, Konya gibi Osmanlı topraklarına kadar genişler. Oyunda aksiyona uygun olarak sürekli değişen, dinamik ve başarılı bir sahne tekniği kullanılmıştır.

Meragalı Abdülkadir'de genellikle tarihî kişiler yer alır ve bunlar başlangıçta taşıdığı karakter özelliklerini oyunun sonuna kadar korurlar. Timur, başlangıçta olduğu gibi oyunun sonuna kadar 'kötü' karakter olarak kalır. Diğer taraftan esere adını vermesine rağmen, Meragalı Abdülkadir'in şahsiyeti, Timur'un tarihsel eylemleri ve Tandu Hatun'un bireysel maceraları arkasında sönük bırakılmıştır. Özellikle oyunda dramatik aksiyonu en güzel şekilde yansıtmayı beklenen Meragalı Abdülkadir-Tandu Hatun aşkı, oldukça yüzey-sel bir şekilde işlenmiştir.

Kaynaklar

- Tietze, Andreas (2002), *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*, Cilt 1, İstanbul.
Çalık, Etem (1993), *Mustafa Necati Sepetçioğlu Hayatı, Sanatı, Eserleri*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
<http://www.turkmusikisi.com/calgilar/kanun/kanun.htm> (02. 05. 2007).
Mustafa Necati Sepetçioğlu, (tarihsiz): *Meragalı Abdülkadir*, (Yayımlanmamış Oyun Metni).
Yekta, Rauf, (2000), *Esâtiz-i Elhân*, Pan Yayıncılık, İstanbul.